

PORTFOLIO U STÁTNÍCH ZÁVĚREČNÝCH ZKOUŠEK

PORTFOLIO WITHIN THE STATE FINAL EXAMS

Tereza Krčmářová, Jana Stará, Kristýna Šejnohová

Katedra preprimární a primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

Príspevek predstaví dílčí výsledky akčního výzkumu (AV), jehož cílem je optimalizovat pojetí státních závěrečných zkoušek (SZZ) v programu Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na PedF UK. Nové pojetí SZZ z pedagogiky je založené na diskusi k vylosovaným okruhům s využitím materiálů z pedagogicko-psychologického portfolia. Na základě hloubkových rozhovorů jsou identifikována různá přesvědčení o funkci a pojetí portfolia mezi VŠ učiteli. Ačkoli panuje shoda na využití portfolia jako efektivního hodnotícího nástroje, přesvědčení o jeho užití vedoucí k efektivnosti se liší. Studentky refletovaly časovou náročnost tvorby portfolia, která však podpořila jejich proces učení a posílila jejich profesní sebevědomí.

Klíčová slova: *portfolio; státní závěrečné zkoušky; rozhovor; student učitelství; vysokoškolský učitel*

Abstract

The paper presents partial results of an action research study aimed at optimizing the concept of state final examinations (SZZ) in the Primary School Teacher Education program at the Faculty of Education, Charles University. The new approach to the pedagogy examination is based on a discussion of randomly selected topics, utilizing materials from students' portfolios. In-depth interviews have identified various beliefs among university teachers regarding the function and conception of the portfolio. While there is consensus on using the portfolio as an effective assessment tool, beliefs about how its use leads to effectiveness differ. Students reflected on the time-consuming nature of portfolio creation, which, however, supported their learning process and strengthened their professional confidence.

Keywords: *portfolio; final state exams; interview; student teacher; university teacher*

1 ÚVOD

Portfolio je nástrojem, od jehož plošného zavádění se očekává rozvoj profesionalizace studentů učitelství. Má také perspektivu aktualizovat proces SZS (např. Syslová & Rodová 2024; Tomková, 2018). Pracoviště připravující učitele řeší otázku vhodného pojetí portfolia, ale i strategii zkoušení a hodnocení s jeho využitím. Při rozhodování jim mohou pomoci výsledky výzkumů zkoumajících efekty různých koncepcí portfolia (Granberg, 2010) i výzkumné sondy mapující vnímání různých druhů a funkcí portfolia jednotlivými aktéry a způsoby užívání portfolia včetně hodnocení kompetencí studentů učitelství.

2 TEORIE

Výzkumné doklady přínosu portfolií pro rozvoj profesionalizace studentů učitelství nejsou dostatečné. Některé studie přinesly poznatky o přínosu portfolií pro rozvoj metakognice studentů, zvýšení kvality reflexí (Feder & Cramer, 2023) či zlepšení výkonu u státních zkoušek (Handel et al., 2020). Pojetí portfolií jsou ale různá. Wray (2008) rozlišila učební portfolia, která usilují o reflexi a rozvoj profesní identity studenta a požadují dokumentaci jeho pedagogického růstu, portfolia sloužící k hodnocení připravenosti studentů pro výkon profese a portfolia osvědčených postupů sloužící k prezentaci tvůrce portfolia. Některá pracoviště se snaží o kombinaci více typů, což nemusí být vždy efektivní (Chye et al., 2019). Vnímání efektivity portfolia studenty učitelství a jejich učiteli (Chye et al., 2019) se může lišit. Zdá se, že efektivitu portfolií je nutné vztahovat k zamýšlené funkci a pojetí konkrétního portfolia.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Príspevek predstaví analýzu kvalitatívnych dát z dielčej časti viacerého akčného výskumu. Cieľom kvalitatívnej časti bolo zistiť vnímané alebo pripisované účinky pedagogicko-psychologických portfolií zavádzaných ve štúdiu učiteľství 1. stupne ZŠ na PedF UK pri ich prvom použití pri SZS z pedagogiky v akademickom roke 2023/2024. Výskumné otázky jsou: Jaká očekávání mají studentky a VŠ učitelky od SZS s využitím portfolia? a Jak hodnotí studentky a VŠ učitelky zkušenost se SZS s využitím portfolia?. Výzkumný vzorek tvoří skupina 7 studentek a 5 VŠ

učitelek – examinátorek v jarním termínu SZZ. Celkem 14 individuálních hloubkových polostrukturovaných rozhovorů se studentkami a 9 rozhovorů s VŠ učitelkami, realizovaných před a po SZZ, je analyzováno nezávislými výzkumníky pomocí softwaru MAXQDA 2020 s využitím tematické analýzy pro identifikaci hlavních témat.

4 VÝSLEDKY

Rozdíly ve vnímání účinků portfolií VŠ učitelkami odrážely jejich odlišná přesvědčení o žádoucí funkci a pojetí portfolií. Tato přesvědčení vycházela z jejich osobnostního nastavení, míry zkušenosti a angažovanosti v procesu podpory studentů při tvorbě portfolia během studia. Shodují se, že portfolio může být efektivním nástrojem pro hodnocení studentovy profesní připravenosti, zkušenost s jeho využitím pro tyto účely u SZZ však hodnotí ambivalentně. Jejich přesvědčení o ideálním způsobu užití portfolia pro tyto účely se různí. Studentky hodnotily zpracování portfolia jako proces učení, příležitost integrovat poznatky a získat komplexnější pohled na svou profesní připravenost, což posílilo jejich profesní sebevědomí. Využití portfolia pro hodnocení jejich profesních kompetencí u SZZ nerozporovaly. Některé vztahovaly účinky portfolia k časovým investicím do jeho tvorby.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Referované šetření ukázalo, že kombinace různých pojetí a funkcí portfolia je výzvou. Problematické očima VŠ učitelek se jeví skloubení formativní funkce portfolia během a kontrolní funkce v závěru studia. Vícefunkčnost portfolií může vést VŠ učitele k preferování jedné a opomíjení jiné funkce portfolia (srov. Chye et al., 2019). Různé preference znamenají odlišný přístup k využívání portfolia a tudíž i rozdíly v působení na studenty navzdory ochotě k hledání konsensu a jednotných kritérií. Studentky koexistenci různých funkcí portfolia nerozporovaly. Zdá se, že především ty, které byly ochotny během studia tvorbě portfolia věnovat větší množství času, si jsou vědomy účinku portfolia na svůj profesní rozvoj (srov. Carpenter et al., 2012). Zvyšuje ale také jejich pocit připravenosti zvládnout zkouškovou situaci. Tato zjištění ovlivnila směr dalších dílčích změn v podpoře studentů i zkoušejících.

6 LITERATURA

- Carpenter, R., Apostel, S. & Hyndman, J. O. (2012). Developing a Model for ePortfolio Design: A Studio Approach. *International Journal of ePortfolio*, 2(2), 163–172.
- Chye, S., Zhou, M., Koh, C., & Liu, W. C. (2019). Using e-portfolios to facilitate reflection: Insights from an activity theoretical analysis. *Teaching and Teacher Education*, 85, 24–35. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.06.002>
- Feder, L., & Cramer, C. (2023). Research on portfolios in teacher education: a systematic review. *European Journal of Teacher Education*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/02619768.2023.2212870>
- Granberg, C. (2010). E-Portfolios in Teacher Education 2002–2009: The Social Construction of Discourse, Design and Dissemination. *European Journal of Teacher Education*, 33(3), 309–322. <https://doi.org/10.1080/02619761003767882>
- Handel, M., Wimmer, B. & Ziegler, A. (2020). E-Portfolio Use and Its Effects on Exam Performance – a Field Study. *Studies in Higher Education*, 45(2), 258–270. <https://doi.org/10.1080/02619768.2023.2212870>
- Syslová, Z., & Rodová, V. (2024). Portfolio jako součást státní závěrečné zkoušky v programu Učitelství pro mateřské školy. *Orbis scholæ*, 18(1), 49–68. <https://doi.org/10.14712/23363177.2024.15>
- Tomková, A. (2018). Portfolio v perspektivě reflektivně pojatého vzdělávání učitelů. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- Wray, S. (2008). Swimming Upstream: Shifting the Purpose of an Existing Teaching Portfolio Requirement. *The Professional Educator*, 32(1), 1–16.